

DANSKFAGETS TRADITION I DE ISLANDSKE SKOLER

Af Auður Hauksdóttir (Háskóli Íslands)

Indledning

Det lange tilhørsforhold til Danmark har sat mange spor i Islands historie og i islandsk kultur. I det følgende vil jeg fokusere på danskundervisningen og den tradition, som har været kendetegnende for danskfaget i Island. Mit teoretiske udgangspunkt om fagtraditionen er Wagner (1991 og 1994) og Jacobsen (1989). Disse forskere skildrer fagtraditionen som de faglige konturer, der tegner sig inden for de forskellige sprogfag. Fagtraditionen afspejler en historisk hævdvunden identitet, hvilke mål man sætter sig for undervisningen, og med hvilke undervisningsmetoder man vil opnå disse mål. Når det gælder fremmedsprogsfagene, er der på den ene side tale om visse fælles træk på tværs af sprog og landegrænser, og på den anden side bærer hvert enkelt sprogfag på en tradition, som har sine rødder i fagets lokale historie (Wagner 1994). Af den grund kan der fx være tale om visse forskelle i tyskfagets tradition i henholdsvis Danmark og Island, hvilket kan forklares ved det tyske sprogs historie i det danske samfund og den rolle, det spillede i skolesystemet. Ifølge Wagner er fagtraditionen i fremmedsprogene præget af inert, hvilket bl.a. hænger sammen med sprogundervisningens organisatoriske og institutionelle rammer. Derfor kan det være svært at føre en ny teoretisk viden fx om undervisningsmetoder ud i praksis. Det gælder især, hvis innovationerne er i strid med fagets institutionelle selvforståelse.

Danskfagets tradition i de islandske skoler har sine rødder i historien i dens lokale og institutionelle kontekst. Således har fx det danske sprogs tidligere status og funktion i samfundet haft afgørende betydning for fagtraditionens udvikling, bl.a. for hvilke sider af dansk sprog der prioriteres i undervisningen, hvordan de fire færdigheder vægtes, og hvad der i øvrigt er kendetegnende for den gængse undervisningspraksis.

I min afklaring af fagtraditionen tager jeg udgangspunkt i teorier om undervisningsmetoder i fremmedsprogsundervisningen. Det drejer sig om grammatik- og oversættelsesmetoden, den direkte metode, den audiolingvale metode og de kommunikative metoder (Richards og Rodgers 1986). Til forskel fra grammatik- og oversættelsesmetoden og den direkte metode tager teorien

om kommunikativ kompetence udgangspunkt i et funktionelt sprogsyn. Når det gælder fastsættelsen af, hvad det vil sige at kunne et sprog, karakteriserer et bredt sprogbegreb de kommunikative metoder. Målet for den kommunikative sprogindlæring er, at eleverne gennem kommunikativ brug af målsproget opnår beherskelse af samtlige komponenter, der indgår i begrebet kommunikativ kompetence. Der er tale om lingvistisk, pragmatisk, diskurs- og tekstkompetence, strategisk- og sociokulturel kompetence. Alle de fire færdigheder samt fluency indgår i begrebet kommunikativ kompetence (Lund 1996).

Et historisk tilbageblik

I den lange periode, hvor Island var en del af det danske rige, havde det danske sprog en central status og funktion i det islandske samfund. I århundreder var dansk islændingenes administrations- sprog over for myndighederne i København samt embedsmændenes skriftsprog. Sysselmændenes kommunikation med hinanden og deres overordnede foregik på dansk, og myndighedernes forordninger var ligeledes på dette sprog. Indtil begyndelsen af 1840'erne blev møderapporterne fra Reykjavíks kommunalbestyrelse skrevet på dansk og indtil 1912 blev Regeringstidende parallelt skrevet på islandsk og dansk. Dansk var til en vis grad kommunikationssprog på handelsstederne, hvor danske købmænd ofte drev handelen. Alle regnskaber og protokoller blev ført på dansk, men det står uklart, i hvilken grad kommunikationen er foregået på dette sprog (Klemens Jónsson 1944: 259). Det nævnes i flere af kilderne, at mange islændinge kunne dansk, men det er dog svært at sige, i hvilken grad de beherskede sproget. I andre sammenhænge fremgår det, at mange islændinge, især bønderne, havde problemer i deres kommunikation med danskerne.

Kundskaber i dansk var islændingenes nøgle til uddannelse, uanset om det gjaldt akademiske uddannelser, håndværksmæssige kvalifikationer eller erhvervelsen af ny praktisk viden. Når islændingene skulle tilegne sig en ny håndværksmæssig eller praktisk viden fx inden for landbrug eller i forbindelse med husholdning, skete det ofte dels gennem uddannelse i Danmark, dels gennem kontakt med danskere i Island. Kilderne viser, at det var almindeligt, at man læste forskellige informationsmaterialer og former for faglitteratur på dansk fx om husholdning, håndarbejde og landbrug. I vide kredse var der tradition for at læse dansk litteratur og udenlandsk litteratur oversat til dansk i forlystelsesøjemed. Det gjaldt især romaner, jf. fremmedordet "róman", som kom ind i det islandske sprog i 1800-tallet. I 1800-tallet blev flere lokale læseselskaber etableret i Island. Kilder om disse læseselskaber viser, at en stor del af bøgerne var på dansk, og i visse tilfælde blev der abonneret på danske aviser og tidsskrifter. I 1805 blev der fx oprettet et læseselskab i Skagafjörður i det nordlige Island, og her købte man bl.a. de berlingske

aviser, Maanedsskriftet og Dagen (Lúðvík Kristjánsson 1953:143-145). Her må man have i tankerne, at det var meget begrænset, hvad der fandtes af islandsk litteratur af denne art. Denne udbredte tradition for at læse på dansk fik en stor betydning for fagtraditionen og dens udvikling. Læsning, især af dansk skønlitteratur, har altid spillet en væsentlig rolle i danskundervisningen.

Det er allerede blevet nævnt, at dansk havde en vigtig funktion som kommunikationssprog blandt embedsmænd og på handelsstederne, og at kundskaber i dansk desuden var af allerstørste vigtighed, når det gjaldt erhvervelse af enhver form for uddannelse. Da kundskaber i dansk gav en vis prestige i samfundet, var der en stor motivation for at lære dansk blandt mange islændinge. I den forbindelse bør man også have urbaniseringen og byudviklingen i den danskprægede hovedstad i tankerne. I Reykjavík skabtes der efterhånden grobund for et hidtil ukendt kulturliv fx teater, dans, biografer og caféer for ikke at tale om fænomenet *mode*. Den nye livsstil kom primært fra Danmark. Omkring århundredeskiftet 1900 var der tale om store holdningsmæssige og funktionelle ændringer i forbindelse med anvendelsen af dansk. Stort set var der tale om to hovedtendenser, som delvis gik i modsat retning. De viser sig på den ene side i det danske sprogs symbolværdi, dvs. som herrefolkets sprog og på den anden side i sprogets kommunikative værdi for islændingene. I visse perioder blev fx islændingenes beherskelse af dansk talesprog betragtet som et tegn på højere social status. I andre perioder blev beherskelsen af dansk talesprog i visse sammenhænge anset for at være et symbol på underdanighed over for herrenationen, men i andre sammenhænge betragtet som et vigtigt redskab for at kunne handle med danskerne eller studere i Danmark. De skiftende holdninger til dansk er historisk betingede og har været med til at danne fagtraditionen i dansk.

Selvstændighedskampen med modersmålets stilling over for dansk sat på spidsen påvirkede i det lange løb holdningen til dansk sprog og til danskundervisningen. Især var der tale om voksende kritik af at undervise børn i at tale dansk, idet man mente at det kunne formindske deres beherskelse af islandsk. På den tid blev der dannet flere mundheld og gloser på islandsk, hvor man hånede eller kritiserede dansk talesprog. Det er meget som tyder på, at sproglige holdninger på makroplan har påvirket danskundervisningen på mikroplan. Herved ser talt dansk ud til at have fået en negativ symbolværdi, hvorimod der altid har været en almen enighed om læsningens vigtige funktion for islændingene. Traditionen for at læse på dansk har været særdeles levedygtig i Island og helt op til vore dage har fx danske ugeblade og danske tidsskrifter været populære læsestof i Island, jf. følgende citat fra Martin A. Hansens rejseskildring fra Island:

Vi havde bemærket, at der i Byerne er et meget stort Salg af danske Ugeblade, mange købte

6-8-10 Blade ad Gangen, derimellem Ugeblade som vi ikke anede Eksistensen af. Men da man nævnte det som en betænkelig Eksport, svarede Skolefolkene, at vel var det sørgeligt nok at mange Islændere nu slap deres klassiske Litteratur for Ugeblade, men eet heldigt var der dog deri, for de nordiske, især den danske Ugebladslitteratur var ved helt at slaa den angelsaksiske ud, og derved fik mange en Øvelse i at læse andre nordiske Folks Sprog, bedre end Mellemskolen var i Stand til at give, og de ansaa det for meget vigtigt at denne sproglige Forbindelse med Norden netop nu til det yderste blev udbygget. (Hansen 1954:43).

Med Islands suverænitét i 1918 og oprettelsen af republikken i 1944 fik det danske sprog efterhånden en helt anden status og funktion i det islandske samfund end tidligere. Fastboende danskere i Island blev efterhånden færre, hvilket har betydet at dansk sjældent høres i dagligdagen. Den forandrede samfundssituation betyder, at dansk nu primært læres i skolen.

Dansk et fremmedsprog i skolen

Så længe der har eksisteret offentlige skoler i Island, har dansk været et helt centralt undervisningsfag. I første halvdel af 1800-tallet fandtes der kun én offentlig skole i landet, nemlig den lærde skole på Bessastaðir lidt syd for Reykjavík. Den var arvtager til de to latinskoler på landets to bispesæder på Hólar og på Skálholt. I den lærde skole var der ikke tale om nogen egentlig undervisning i modersmålet, dvs. islandsk fandtes ikke som selvstændigt fag. Til gengæld indeholdt danskfaget det, som på den tid traditionelt tilhørte modersmålsfaget. Dette må bl.a. ses i lyset af, at indtil 1850 måtte islandske studenter bestå en særskilt adgangsprøve *artium examen*, for at kunne optages på Københavns Universitet. Prøven var dels mundtlig og dels skriftlig og foregik selvfølgelig på dansk. Den bestod bl.a. af dansk stil, Udarbejdelse i Modersmålet, som ansås for at være et af de sværeste fag (Páll Eggert Ólason 1929: 143). I 1846 blev den lærde skole flyttet til Reykjavík. I den forbindelse fik skolen en ny bekendtgørelse, som fik radikale konsekvenser for de to sprogfag, dvs. islandsk og dansk, idet de nu blev sidestillet og defineret som skolens hovedfag:

a. at i Islandsk gjøres samme Fordringer som her i Dansk, altsaa at Disciplene skulle bringes til at kunne præstere skriftlig Behandling af et frit valgt Æmne og bibringes Kundskab om den islandske Literatur; b. at Dansk træder i samme Forhold til Undervisningen, som her det tyske Sprog, og altsaa indøves ved Oversættelse fra Dansk paa Islandsk og dansk Stil eller skriftlig Oversættelse fra Islandsk paa Dansk; [...] (Selmer: Aarbog for Kjøbenhavns Universitet 1846)

I reglementet defineres islandsk som modersmålsfag, dvs. det skulle have samme status og funktion som dansk i Danmark, og dansk skulle have status som fremmedsprog, dvs. det skulle

træde i samme forhold til undervisningen som tysk i Danmark, jf. følgende:

Dansk. Ved Undervisningen i dette Sprog ved Siden af Islandsk maa Skolens Bestræbelse gaa ud paa, at Disciplene opnaae Færdighed i at oversætte fra Dansk, kunne korrekt skrive Sproget og ere bekendte med det Væsentligste af den danske Literaturs Historie. I de nederste Klasser blive saaledes Islandsk og Dansk Hovedfagene [...] (Reglement for Rejkavig lærde skole 1846, par. 4).

Da der blev oprettet flere typer af skoler i slutningen af 1800-tallet var dansk blandt undervisningsfagene. Det gjaldt fx pigeskoler, realskoler og senere forskellige håndværkeruddannelser og erhvervsskoler (navigationsskolen, landbrugsskoler). Foruden at dansk fandtes som undervisningsfag på de nye skoler, forlangte man, at eleverne læste faglitteratur på dansk, da en stor del af undervisningsmaterialerne i andre fag end dansk var på dette sprog. Helt til omkring midten af 1900-tallet læste den islandske gymnasieungdom en betragtelig del af pensum på dansk. Efterhånden har flere og flere islandske lærebøger erstattet de danske.

Da dansk i 1800-tallet og i begyndelsen af 1900-tallet blev etableret som undervisningsfag i skolen, var grammatik- og oversættelsesmetoden fremherskende. Ved praktisering af denne metode blev hovedvægten lagt på læsning, direkte oversættelser og terping af grammatik. Den store vægtning af grammatik og elevernes erhvervelse af eksplicit viden om sprogets formregler passede som hånd i handske til den islandske modersmåls tradition, hvor eksplicit viden om grammatik og sproglig bevidsthed altid har været prioriteret højt. Til sidst må det fremhæves, at eftersom der ikke findes mange steder i verden, hvor man underviser i dansk som fremmedsprog, og på grund af sprogenes slægtskab har fagtraditionen i dansk helt op til vore dage været forbundet med dansk modersmåls tradition. Således har der fx været tradition for at bruge materialer i danskundervisningen i Island som er beregnet for modersmålsundervisningen i Danmark. Dette er selvfølgelig en vis styrke, men har også sine mangler, da modersmålsundervisningen ikke kan tilgodese de indlæringsmål, som nødvendigvis må fastsættes for fremmedsprogsundervisningen.

Dansk har været obligatorisk fag i gymnasieskolerne så længe disse har eksisteret og det samme har været tilfældet på de tekniske skoler. Desuden blev der undervist i dansk i realskolen så længe denne uddannelse fandtes. I tilknytning til den nye grundskolelov i 70'erne fandt en omfattende reorganisering af danskundervisningen sted, hvilket indebar et tidligere påbegyndelsestidspunkt end før, nemlig i 4. klasse. Formålet med reorganiseringen var at påvirke fagtraditionen i dansk, således at de produktive færdigheder - især talesproget - vægtedes højere. Med reorganiseringen blev antallet af undervisningstimer i dansk i grundskolen forøget betragteligt med det formål at indføre metodiske innovationer, som ville styrke elevernes

kompetence i dansk, især i at tale sproget. Efter alt at dømme fik reorganiseringen ikke den tilsigtede virkning, hvilket bl.a. skyldtes manglende lærer kvalifikationer, ringe motivation og overvurdering af læremidlenes rolle i sprogindlæringen. Efterhånden blev antallet af timer i dansk reduceret fra ialt 20 til 14 ugentlige timer og påbegyndelsestidspunktet flyttet fra 4. til 5. klasse.

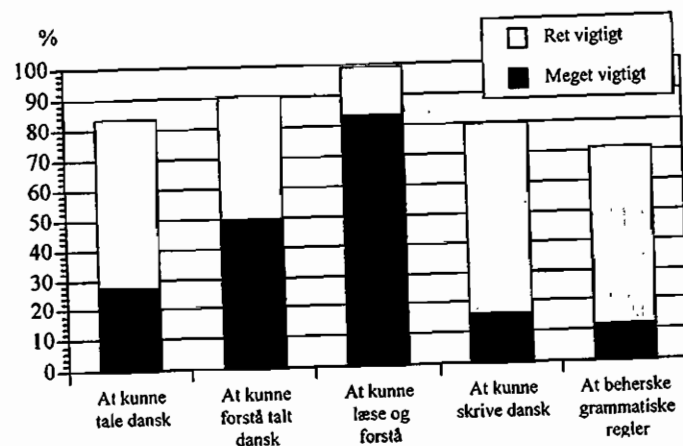
Den aktuelle danskundervisning i grundskolen

Men lad os nu se på den aktuelle danskundervisning og hvad der karakteriserer den.

Mine data stammer fra en empirisk undersøgelse af danskundervisningen i grundskolens afgangsklasse (Auður Hauksdóttir 1998). Nærmere betegnet er der tale om et treleddet forskningsprojekt, hvori der indgår en kvantitativ spørgeskemaundersøgelse foretaget blandt samtlige dansklærere i afgangsklassen i foråret 1993. Af ialt 143 dansklærere returnerede 129 eller 90,21% af dansklærerne spørgeskemaet. De 129 lærere underviste 92,39% af samtlige elever i afgangsklassen. I spørgeskemaet blev dansklærerne udspurgt om forskellige undervisningsrelaterede forhold, bl.a. deres vægtning af færdigheder, og hvilke typer af sproglige aktiviteter eleverne bliver stillet overfor.

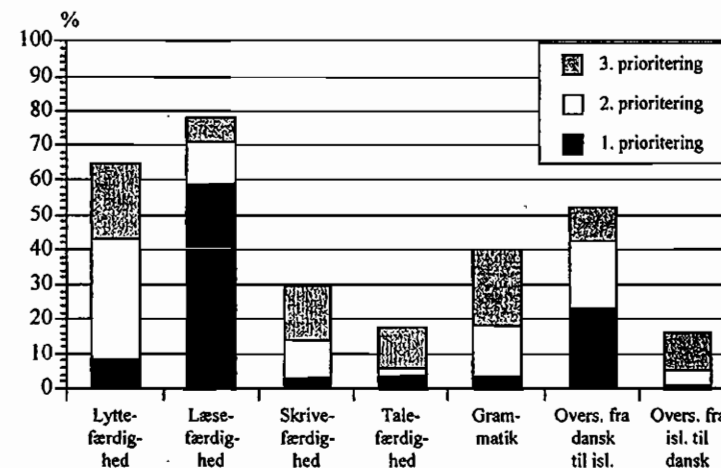
Lærernes besvarelser viser, at selvom danskundervisningen kan udforme sig forskelligt fra lærer til lærer, er der alligevel tale om fælles træk, som i høj grad sætter deres præg på danskundervisningen generelt. Samtidigt viser lærernes besvarelser, at det traditionelle sprog og indlæringssyn, som især har sine rødder i grammatik- og oversættelsesmetoden, i høj grad præger danskundervisningen. M.a.o. viser undersøgelsen, at innovationer har haft svært ved at trænge igennem i praksis, og at fagtraditionen præges af en vis inert. Således svarer godt 60% af lærerne, at grammatik- og oversættelsesmetoden er den mest styrende i deres undervisning, mens godt en fjerdedel svarer, at den direkte metode er den mest styrende. Som bekendt var lingvisten Otto Jespersen talsmand for den direkte metode omkring århundredeskiftet 1900, jf. hans kendte bog *Sprogundervisningen* fra 1901.

Spørgeskemaundersøgelsens resultater viser endvidere en meget ulig eller skæv vægtning af de fire færdigheder. Således mener en stor del af lærerne, at beherskelsen af de receptive færdigheder er de vigtigste for islændingene, og af de to receptive færdigheder spiller læsefærdigheden en helt central rolle. Følgende søjlediagram viser fordelingen af de lærere, som anser de opstillede svarkategorier for at være meget vigtige eller vigtige, når det gælder islændingenes behov for kompetencer i dansk.

Figur 1. Lærernes vurdering af islændingenes behov for færdigheder i dansk

Hvis vi ser på, hvordan lærerne prioriterer de forskellige komponenter i deres danskundervisning, viser spørgeskemaundersøgelsen, at fagtraditionen præges af stor vægtning af læsning, direkte oversættelser og indlæring af grammatik. Endvidere fremgår det også her af lærernes besvarelser, at de receptive færdigheder prioriteres langt højere end de produktive færdigheder. Tallene viser, at læsefærdigheden er den komponent, som prioriteres højest af lærerne. Læsnings fremtrædende rolle bliver yderligere understreget af lærerne ved høj prioritering af oversættelse til islandsk. Således udgør lærernes første prioritering af oversættelse til modersmålet og læsning i alt 82,2%. Det er også påfaldende, hvor ringe vægt lærerne tildeler de produktive færdigheder sammenlignet med de receptive færdigheder. Det gælder især talefærdigheden jf. følgende søjlediagram, som illustrerer fordelingen af lærernes tre højeste prioriteringer:

Figur 2. Lærernes højeste prioriteringer af komponenter i undervisningen

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at fagtraditionen præges af en vis fokus på modersmålet frem for målsproget, jf. hvor stor vægt der lægges på oversættelse til islandsk. Hertil kommer, at kun 18,6% af lærerne svarer, at de meget ofte, og 25,6%, at de ofte taler dansk med eleverne. I spørgeskemaet bliver lærerne endvidere bedt om at oplyse, i hvilket omfang eleverne taler dansk med læreren. Kun 7% af lærerne svarer, at eleverne meget ofte taler dansk med læreren, og 14,7%, at de ofte gør det.

Set i lyset af det kommunikative sprog- og indlæringssyn er denne snævre tilgang til sproget af flere grunde problematisk. Dels indgår alle de fire færdigheder i det kommunikative sprogbegreb, dels går eleverne, når talesproget ikke medtænkes, glip af det indlæringspotentiale, der opstår, når klasseværelsesinteraktionen foregår på dansk. Her er der netop tale om et genuint kommunikativt formål med at udtrykke sig på dansk, en situation, som eleverne sjældent har mulighed for at opleve uden for klasseværelset. Ifølge det kommunikative indlæringssyn læres sprog først og fremmest ved, at det bruges til kommunikation. Derfor er det helt afgørende, at danskundervisningen planlægges således, at eleverne får lejlighed til at afprøve deres sprog såvel receptivt som produktivt.

Sammenfatning

Fagtraditionen i dansk har sine rødder i det danske sprogs tidligere funktion og status i det islandske samfund, hvor dansk spillede en vigtig rolle som islændingenes nøgle til uddannelse, karriere, tidsfordriv og til kontakt med danskerne. Efter alt at dømme var der stor prestige forbundet med at lære og beherske dansk. Mange islændinge var motiverede til på egen hånd at lære sig dansk – især at læse på dansk. I vide kredse var der tradition for at læse danske tekster i forlystelsesøjemed. Under tilhørsforholdet til Danmark kom mange islændinge til at beherske talt dansk gennem direkte kontakt med danskere i Island. Mange lærte dansk under længere eller kortere ophold i Danmark. Da man begyndte at undervise i dansk, var grammatik- og oversættelsesmetoden fremherskende. I overensstemmelse med denne metode var danskundervisningen i høj grad tekstcentreret. Traditionen for at læse på dansk blev understøttet af den funktion, som dansk faglitteratur spillede i skolesystemet. Kontroverser under selvstændighedskampen ser ud til at have påvirket islændingenes holdninger til talt dansk, hvilket har ført til negligering af talesproget.

Spørgeskemaundersøgelsen blandt samtlige dansklærere i grundskolens afgangsklasse viser, at grammatik- og oversættelsesmetoden stadig præger fagtraditionen i dansk, og at der generelt lægges stor vægt på læsning, direkte oversættelser og indlæring af grammatik. Ekstensiv læsning indtager en central plads i undervisningen. Endvidere viser spørgeskemaundersøgelsen, at de produktive færdigheder – især talesproget negligeres.

Litteratur

- Auður Hauksdóttir (1998). *Lærereens strategier – elevernes dansk. Dansk som fremmedsprog i den islandske grundskole*. Upubliceret ph.d.-afhandling. København: Københavns Universitet.
- Auður Hauksdóttir (1990). *Dansk som fremmedsprog i de islandske gymnasieskoler*. Reykjavík: Háskóli Íslands. Stofnun í erlendum tungmálum.
- Björn Thorsteinsson (1985). *Island. Politikens Danmarks Historie*. København: Politikens Forlag.
- Canale, Michael & Merrill Swain (1980). Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. *Applied Linguistics* 1: 1-47.
- Dönskukensla í barnaskólum (1908). *Skólablaðið* 2, 19: 74.
- Færch, Claus, Kirsten Haastруп & Robert Phillipson (1984). *Learner Language and Language Learning*. København: Gyldendals Sprogbibliotek.
- Guðjón Friðriksson, (1994). *Saga Reykjavíkur. Bæring vaknar 1870-1940. Síðari hluti*. Reykjavík: Íðunn.
- Hansen, Martin A. (1954). *Rejse paa Island*. Carit Andersens Forlag.

- Holmen, Anne (1988). Sprogindlæring og undervisningsmetoder. *Kvan. Et tidsskrift for læreruddannelsen og folkeskolen. Sprog mødes.... Om fremmedsprogspædagogik* 8: 79-90.
- Jakobsen, Karen Sonne (1989). *Fremmedsprogundervisning og institutionshistorie. I: Gabriele Kasper & Johannes Wagner (red.). Grundbog i fremmedsprogspædagogik*. København: Gyldendal.
- Jespersen, Otto (1901). *Sprogundervisningen*. København: Det Schuboeske Forlag.
- Kasper, Gabriele & Johannes Wagner (red.) (1989). *Grundbog i fremmedsprogspædagogik*. København: Gyldendal.
- Klemens Jónsson (1944). *Saga Reykjavíkur, fyrra bindi*. Reykjavík: Steindór Gunnarsson.
- Lund, Karen (1996). Kommunikativ kompetence - hvor står vi? *Sprogforum. Tidsskrift for sprog og kulturpædagogik* 2,4: 7-19.
- Lúðvík Kristjánsson (1953). *Vestlendingar*. Fyrra bindi. Reykjavík: Heimskringla.
- Páll Eggert Ólason (1929). *Jón Sigurðsson, bindi I*. Reykjavík: Hið íslenska þjóðvina-félag.
- Richards, Jack C. & Theodore S. Rodgers (1986). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Selmer Hannibal Peter (red.) (uden årstal). *Aarvog for Københavns Universitet og øvrige højere Undervisningsanstalter for 1846*. København: Reitzels forlag.
- Wagner, Johannes (1991). Innovation in Foreign Language Teaching. I: Robert Phillipson et al. (red.). *Foreign/Second Language Pedagogy Research*, 288-306. Clevedon: Multilingual Matters.
- Wagner, Johannes (1994). Moderne fremmedsprogundervisning og den faglige tradition. I: Jette Eriksen-Benrós (red.). *Rapport från seminariet: Att undervisa nordiskt i Finland*. Vasa: Vasa Universitet.